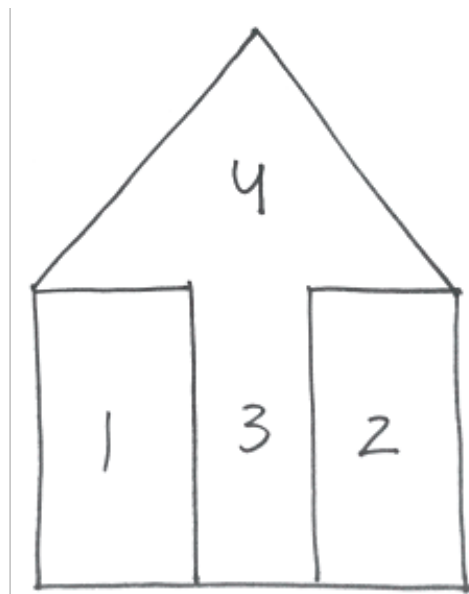

Handreiking toetsprogramma

Beroepsbekwaamheid

Eindkwalificaties

Colofon

Datum Augustus 2017

Auteurs Marjolein van Loon en Allard Visser i.s.m. Karin van den Dobbelsesteen

Status Definitief

Inhoudsopgave

1.1	1	
Inleiding		3
2	Oriënteren op een toets- en afstudeerprogramma	4
2.1	Wat is een toetsprogramma?	4
2.1.1	<i>Wat is een afstudeerprogramma?</i>	5
2.2	Verantwoording van het toetsprogramma	6
2.2.1	<i>Matrix van het toetsprogramma</i>	6
2.2.2	<i>Verantwoording van het toets- en afstudeerprogramma</i>	6
3	Construeren van een toetsprogramma	8
3.1	Ontwerpmodel	8
3.1.1	Stap 1: <i>Beroepsbekwaamheid in beeld brengen</i>	9
3.1.2	Stap 2: <i>Vaststellen van de belangrijkste beroepsprestaties en - producten</i>	10
3.1.3	Stap 3: <i>Bepalen van de toetsen in het toetsprogramma</i>	11
3.1.4	Stap 4: <i>Samenstellen van de matrix van het toetsprogramma</i>	12
4	Kwaliteit van een toetsprogramma	14
4.1	Fitness for purpose van het toetsprogramma	14
4.1.1	<i>Visie op en functie van toetsing</i>	15
4.1.2	<i>Constructive alignment</i>	15
4.2	Validiteit van een toetsprogramma	17
4.3	Betrouwbaarheid van een toetsprogramma	18
4.4	Transparantie van een toetsprogramma	19
4.5	Leereffect van het toetsprogramma	19
4.6	Haalbaarheid van een toetsprogramma	20
4.6.1	<i>Studeerbaarheid</i>	20
4.6.2	<i>Organiseerbaarheid & betaalbaarheid</i>	21
4.6.3	<i>Toetsbekwaamheid</i>	22
4.7	Kwaliteitszorg van een toetsprogramma	23
Bijlage 1: Matrix van het toetsprogramma		25
Bijlage 2: Begrippenlijst		26
Bijlage 3: Literatuur		28

Inleiding

De kwaliteit van een toetsprogramma vormt één van zes aspecten die de kwaliteit van toetsing in de opleiding bepalen volgens de kwaliteitspiramide van eigentijds toetsen en beoordelen (Joosten-ten Brinke, 2011; Sluijsmans et al., 2012). Een goed toetsprogramma is onontbeerlijk om accreditatiewaardig¹ te zijn; een toetsprogramma is geënt op het doel van de opleiding, de beoogde beroepsbekwaamheid (standaard 1), toont aan hoe wordt toegewerkt naar de beroepsbekwaamheid (standaard 4) en kent samenhang met het onderwijsprogramma wat hier uit voortvloeit (standaard 2). Deze handreiking helpt opleidingen om te komen tot een bewust en doordacht toetsprogramma en hierbij te verantwoorden hoe het beoogde eindniveau van de opleiding wordt gerealiseerd.

Leeswijzer

De handreiking licht in hoofdstuk 1 toe wat een toets- en afstudeerprogramma betekent en wat de matrix en de verantwoording ervan inhouden. Hoofdstuk 2 beschrijft de ontwerpstappen om te komen tot een beroepswaardig toetsprogramma en een visuele weergave daarvan in een matrix. Hoofdstuk 3 licht de kwaliteitscriteria toe die helpen bij de totstandkoming van een toetsprogramma en vormt een verdieping op hoofdstuk 2. Naast deze handreiking kan de 'Kwaliteitscheck toetsprogramma' (KCTP)² worden ingezet als instrument om de kwaliteit van een toetsprogramma vast te stellen.

¹ Beoordelingskader accreditatiestelsel Nederland 2016, NVAO

² Aan te vragen via ToetsSupport@avans.nl

2 Oriënteren op een toets- en afstudeerprogramma

“Alle toetsen in het curriculum vormen samen een coherent toetsprogramma. Ook het afstudeerprogramma bevat meerdere toetsen. Zo komt de diversiteit aan bod van alle competenties waar een startbekwame beroepsprofessional over moet beschikken”.
Uit: Avans Toetskader

Elke hbo-opleiding streeft ernaar startbekwame beroepsbeoefenaren af te leveren die op startniveau succesvol in de beroepspraktijk kunnen instromen. Het betekent dat de opleiding dient vast te stellen of de student aan het einde van de opleiding voldoende bekwaam is om adequaat te handelen in taaksituaties die representatief zijn voor de kerntaken van de beroepspraktijk waartoe wordt opgeleid. De belangrijkste beroepsprestaties- en handelingen die een beginnend beroepsbeoefenaar verricht, definiëren we als de **beroepsbekwaamheid**.

De beroepsbekwaamheid moet aansluiten bij de eisen aan HBO-niveau zoals de Dublin Descriptoren en de hbo-standaard (HBO-raad, 2009) beschrijven.

De beoogde beroepsbekwaamheid is een van de belangrijkste voorwaarde om te komen tot een kwalitatief goed toetsprogramma. De beroepsbekwaamheid is het doel van de opleiding en dus het eindniveau dat de student dient te realiseren, zodanig dat deze gediplomeerd kan worden.

2.1 Wat is een toetsprogramma?

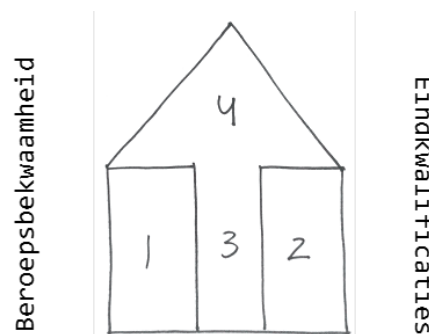
Een **toetsprogramma** is een combinatie van toetsen die bewust en beargumenteerd is samengesteld o.b.v de beoogde beroepsbekwaamheid van de opleiding.

Volgens het Avans Toetskader³ dient elke opleiding een beroepswaardig toetsprogramma te hebben dat aansluit bij de eindkwalificaties van de opleiding. Een beroepswaardig toetsprogramma beoogt de beroepsbekwaamheid van de student te beoordelen en wordt vanuit het beeld van de beroepsbekwaamheid ontworpen. De beroepsbekwaamheid omvat de belangrijkste beroepsproducten en –handelingen die een beginnend beroepsbeoefenaar verricht en waarvoor hij in de praktijk betaald wordt. Deze beroepsproducten en – handelingen weerspiegelen samen het eindniveau van de opleiding dat door de student gerealiseerd moet worden.

Met de juiste combinatie van toetsen binnen het toetsprogramma wordt de student goed voorbereid op het eindniveau, zodanig dat er een uitspraak kan worden gedaan over de verworven beroepsbekwaamheid van de student en daarmee de realisatie van de eindkwalificaties.

³ Avans Toetskader, Instaan voor kwaliteit van toetsing

Een toetsprogramma kun je ook wel een toetshuis noemen (figuur 1): een samenhangend geheel van toetsen, dat is opgebouwd uit meerdere lagen. De toetsen in de laatste fase van de opleiding vormen als het ware het dak. De toetsen in de eerste fasen van de opleiding zijn de pijlers (1,2 en 3) die het dak (4) van dit huis dragen: ze zijn voorbereidend op de toetsen uit het afstudeerprogramma en vormen er steeds meer een afspiegeling van.

Figuur 1. Toetshuis

Het denken vanuit een programma van toetsen komt voort uit de visie dat voor betrouwbaar beoordelen niet slechts één of enkele toetsen toereikend zijn om een oordeel te vellen over de bekwaamheid van de student, maar dat hiervoor meerdere, samenhangende 'bewijzen' nodig zijn (Van der Vleuten et al., 2012). Hoe beter de (combinatie van) toetsen aansluiten op de beroepsbekwaamheid en het onderwijsprogramma, hoe beter het totale toetsprogramma toewerkt naar het gewenste eindniveau. We spreken dan van een valide en betrouwbaar toetsprogramma.

2.1.1 Wat is een afstudeerprogramma?

Het dak van het toetshuis vormt het afstudeerprogramma van de opleiding. Het **afstudeerprogramma** is een combinatie van toetsen, zogenoemde eindwerken, die de beroepsbekwaamheid van de student beoordelen. Het afstudeerprogramma bevat dus die toetsen die samen het eindniveau van de opleiding weerspiegelen. Met deze 'toetsen op het eindniveau' toont de student aan dat hij er klaar voor is om in de beroepspraktijk als beginnend beroepsbeoefenaar aan de slag te gaan. In onderwijstermen: dat hij de eindkwalificaties van de opleiding heeft verworven.

Om de beroepsbekwaamheid van de student te kunnen beoordelen, bestaat het afstudeerprogramma uit een arrangement van toetsen dat informatie oplevert over het professioneel denken en handelen van de student (Van der Vleuten et. al, 2012). De toetsen in een afstudeerprogramma zijn de beroepsopdrachten die door de student moeten worden uitgevoerd en waarmee de variatie aan beroepsprestaties wordt aangetoond om tot een valide en betrouwbare uitspraak over de beroepsbekwaamheid van de student te komen (Sluijsmans et al, 2014).

Kortom een toets- en afstudeerprogramma:

- toetst de (de ontwikkeling naar) de beoogde beroepsbekwaamheid en daarmee de realisatie van de eindkwalificaties van de opleiding;
- weerspiegelt de belangrijkste beroepsprestaties en -producten van de beroepspraktijk;
- vormen samen het toetshuis; waarbij het 'dak' het afstudeerprogramma vormt en de toetsen bevat die het eindniveau van de opleiding realiseren.

2.2 Verantwoording van het toetsprogramma

2.2.1 *Matrix van het toetsprogramma*

Een toetsprogramma wordt zichtbaar gemaakt in een overzicht van alle toetsen van de opleiding: de matrix van het toetsprogramma. Deze matrix geeft de relaties weer tussen de toetsen, de beoogde beroepsbekwaamheid (en de eindkwalificaties) en het onderwijsprogramma van de opleiding, zie bijlage 1 voor een (deel van) een matrix van een toetsprogramma. Op deze wijze wordt visueel weergegeven hoe een toetsprogramma de beroepsbekwaamheid en daarmee de eindkwalificaties van de opleiding realiseert.

De matrix:

- geeft het geplande toetsprogramma van de opleiding o.b.v. de beoogde beroepsbekwaamheid weer in een visueel overzicht
- geeft de beoogde beroepsprestaties en/of –producten weer die de beroepsbekwaamheid weerspiegelen en het uitgangspunt voor de samenstelling van het toetsprogramma vormen;
- maakt het afstudeerprogramma van de opleiding expliciet zichtbaar;
- geeft weer per toets welke eindkwalificatie(s) summatief word(t)(en) getoetst in het afstudeerprogramma;
- geeft (de rest van) het toetsprogramma weer per opleidingsjaar en periode;
- geeft weer per toets aan welke beroepsprestatie of –product deze is gekoppeld
- geeft het type toets per toets weer;
- geeft de toetsvorm per toets weer;
- geeft weer in welke onderwijsperiode en onderwijsweek de toets wordt afgenomen/afgerond;
- geeft het aantal studiepunten per toets weer;
- geeft, indien relevant, de afnametijd per toets weer;
- geeft per toets aan of het een individuele of groepsopdracht betreft;
- laat per toets zien aan welk (onder)deel van de het onderwijsprogramma deze is gerelateerd.
- geeft de twee examens in het toetsprogramma weer: propedeutisch examen en het bachelor examen;

2.2.2 *Verantwoording van het toets- en afstudeerprogramma*

Naast de matrix van het toetsprogramma moet ook uit een bijbehorende verantwoording blijken hoe wordt toegewerkt naar de beroepsbekwaamheid (standaard 4: gerealiseerd eindniveau). In de verantwoording licht de opleiding haar keuzes toe voor de samenstelling van het toetsprogramma. Deze verantwoording is onderdeel van het opleidingskader van de opleiding. In het deel over toetsing uit het opleidingskader geeft de opleiding antwoord op de centrale vraag 'Hoe zorgt de opleiding met haar toetsprogramma ervoor dat het eindniveau wordt gerealiseerd?'

Concreet wordt in de verantwoording antwoord gegeven op:

- De beroepswaardigheid van het toetsprogramma:
 - Wat houdt de beroepsbekwaamheid (belangrijkste beroepsprestaties en –producten) van de opleiding in?

- Aan de hand van welke prestaties kan de beroepsbekwaamheid worden vastgesteld?
- Welke beroepsopdrachten (toetsen) leiden tot de gewenste prestaties?
- Zitten deze toetsen in het afstudeerprogramma?
- In hoeverre zijn de toetsen in fasen voorafgaand aan het afstudeerprogramma voorbereidend hierop?
- In hoeverre vormen deze toetsen steeds meer een afspiegeling van de toetsen in het afstudeerprogramma?

- Samenhang van het onderwijsprogramma met het toetsprogramma:
 - In hoeverre geeft het toetsprogramma richting aan de opbouw (aard en complexiteit van toetsen) van het onderwijsprogramma?

- De kwaliteitsborging van het toetsprogramma:
 - Wie draagt zorg voor de totstandkoming van het toetsprogramma?
 - Hoe wordt zorggedragen voor een goede uitvoering van het toetsprogramma?
 - Welke kwaliteitscriteria worden gehanteerd om van een goed toetsprogramma te spreken?
 - Hoe wordt de kwaliteit van het toetsprogramma geborgd?

3 Construeren van een toetsprogramma

Dit hoofdstuk bevat een stappenplan om op basis van een ontwerpmodel tot een toetsprogramma te komen.

3.1 Ontwerpmodel

Om tot een bewust en beargumenteerd toetsprogramma te komen, wordt uitgegaan van een bewerking op het ontwerpmodel (figuur 2) dat in het rapport 'Protocol Verbeteren en Verantwoorden van afstuderende in het HBO 2.0' (Andriessen, Sluijsmans, Snel & Jacobs, 2017) het uitgangspunt is. Ondanks dat dit protocol uitgaat van het ontwerp van een afstudeerprogramma, kan aan de hand van deze ontwerpmethodode het volledige toetsprogramma van een opleiding worden ontworpen.

Figuur 2. Ontwerpmodel van een toetsprogramma.

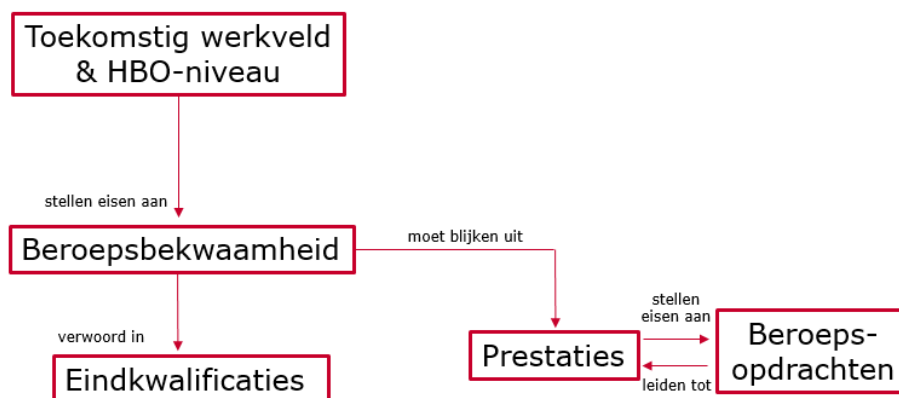
Het model laat zien dat het ontwerp van het toetsprogramma van de opleiding begint bij de beroepsbekwaamheid waarover een student moet beschikken als beginnend beroepsbeoefenaar. De beroepsbekwaamheid (verwoord in eindkwalificaties) wordt 'bewezen' door de prestaties die de student levert op basis van de gegeven beroepsopdrachten door de opleiding. De beroepsopdrachten zijn de toetsen in het toetsprogramma, die resulteren in beroepsproducten en professioneel gedrag (de prestaties). Vervolgens worden de prestaties beoordeeld door examinatoren a.d.h.v. beoordelingsmodellen.

Samengevat verloopt het ontwerp van het toetsprogramma langs drie centrale vragen:

1. Wat moet de student kunnen?
2. Waar blijkt dat uit?
3. Wanneer is het goed?

Bovenste gedeelte van het ontwerpmodel

Het ontwerp van het toetsprogramma begint door de eerste twee vragen te beantwoorden; wat moet de student kunnen en waar blijkt dat uit? Het betekent dat wordt geconcentreerd op het bovenste gedeelte van het ontwerpmodel. Er wordt ingezoomd op wat iemand moet kunnen, de beroepsbekwaamheid, en waar de beroepsbekwaamheid uit blijkt; de geleverde prestaties op basis van gegeven (beroeps)opdrachten.

Figuur 3. Uitsnede ontwerpmodel

Op welke wijze vervolgens de prestaties worden beoordeeld, het onderste gedeelte van het ontwerpmodel, laten we in deze handreiking buiten beschouwing. Hiervoor wordt verwezen naar de toolkit toetsen die ingaat op de ontwerpstappen van een toets.

De volgende paragrafen beschrijven de stappen van de totstandkoming van het toetsprogramma op basis van het bovenste deel van het ontwerpmodel.

3.1.1

Stap 1: Beroepsbekwaamheid in beeld brengen

Een toetsprogramma, en in het bijzonder het afstudeerprogramma, wil een uitspraak doen over de beroepsbekwaamheid van de student als beginnend beroepsbeoefenaar. Voor de samenstelling van een toetsprogramma is het daarom van belang een goed beeld te hebben van de beroepsbekwaamheid waartoe de student wordt opgeleid. De

beroepsbekwaamheid beschrijft de kenmerken van een beroepsbekwame hbo-student. Het kan helpen om hiervoor persona's uit te werken.

Beroepsbekwaamheid verwoord in eindkwalificaties

Binnen het hoger beroepsonderwijs wordt de bekwaamheid voor een bepaalde beroepspraktijk verwoord in eindkwalificaties. Eindkwalificaties zijn startkwalificaties: ze beschrijven de kerntaken van een beginnend beroepsbeoefenaar. In deze eindkwalificaties zijn de eisen vanuit het werkveld, de Dublin Descriptoren en de hbo-standaard uit 'Kwaliteit als Opdracht' (HBO-raad, 2009) verwerkt. Hierdoor bepalen de eindkwalificaties *wat* en *hoe* er getoetst wordt en dus welke toetsen samen het toetsprogramma vormen. In een landelijke beroeps en/of opleidingsprofiel worden zogenaamde competenties, eindtermen, leeruitkomsten o.i.d. in samenspraak met het werkveld bepaald en vastgelegd. Sommige opleidingen nemen dit profiel één op één over als hun eigen eindkwalificaties. Andere opleidingen vertalen het profiel naar hun eigen eindkwalificaties om zich te kunnen profileren. In beide gevallen weerspiegelen de eindkwalificaties de beroepsbekwaamheid waarover een student moet beschikken en waar hij op wordt beoordeeld alvorens hij gediplomeerd wordt.

3.1.2

Stap 2: Vaststellen van de belangrijkste beroepsprestaties en -producten

De beroepsbekwaamheid van de student moet blijken uit zijn prestatie(s). Hiervoor is het essentieel een goede analyse te maken van de beroepsprestaties (kerntaken) die een beroepsbeoefenaar verricht en de beroepsproducten die hierbij tot stand komen. Deze beroepsprestaties en beroepsproducten worden in nauwe afstemming met het (regionale) werkveld gedefinieerd. De beroepsprestaties en -producten zijn de prestaties die de student moet laten zien om vast te stellen of hij beroepsbekwaam is.

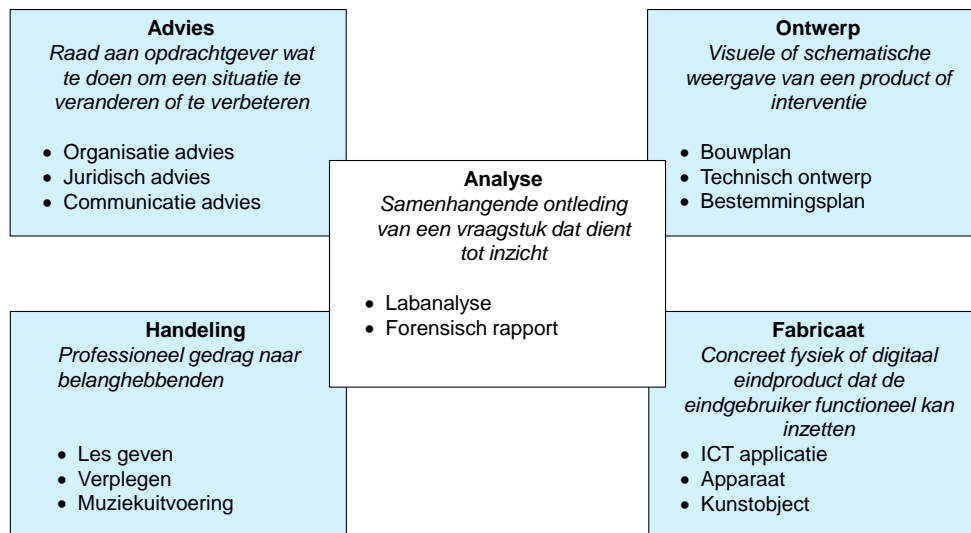
Type opleiding

Miriam Losse (2012) onderscheidt vijf typen beroepsproducten, dat helpt om de beroepsproducten van de opleiding te benoemen en daarmee de opleiding zelf te typeren en de beoogde beroepsbekwaamheid. Dit zijn:

- advies
- ontwerp
- fysiek of digitaal product
- serie handelingen,
- het antwoord op een onderzoeksvraag.

Rol van onderzoek

Figuur 4 geeft van deze type beroepsproducten een aantal voorbeelden. Ook helpt deze type-indeling om de rol van en het type onderzoek in de opleiding te duiden die ten grondslag ligt aan de verantwoording van het beroepsproduct of de geleverde prestatie.

Figuur 4. Type beroepsproducten volgens Losse (2012).

3.1.3

Stap 3: Bepalen van de toetsen in het toetsprogramma

Om prestaties te kunnen neerzetten, worden toetsen ingezet. Toetsen zijn de opdrachten die de student krijgt waarmee hij zijn beroepsbekwaamheid kan aantonen. Dergelijke opdrachten zijn ontleend aan de beroepspraktijk waarvoor wordt opgeleid.

Om tot een bewuste samenstelling van het toetsprogramma te komen, wordt eerst het afstudeerprogramma (geheel van toetsen op eindniveau) vastgesteld, waarna het overige deel van het toetsprogramma wordt ingericht.

Stap 3a: Vaststellen van het afstudeerprogramma

Het afstudeerprogramma vormt het dak van het toetshuis en weerspiegelt de beroepsbekwaamheid. Het betekent dat het afstudeerprogramma toetsen dient te bevatten die beroepsbekwaamheid op een valide en betrouwbare wijze beoordeelt. In het afstudeerprogramma worden beroepsopdrachten gegeven om de student de gewenste beroepsprestaties, die representatief zijn voor de beroepsbekwaamheid, te laten leveren.

Op basis van dit arrangement van beroepsproducten en prestaties die samen het eindniveau van de opleiding weerspiegelen, wordt de rest van het toetsprogramma geconstrueerd.

Beroepsopdracht, verantwoording en reflectie

Beroepsopdrachten gaan veelal gepaard met een verantwoording en een reflectie. De verantwoording heeft betrekking op de onderbouwing van het beroepsproduct en de reflectie op de totstandkoming ervan. Dit zouden dan tevens (deel)toetsen zijn van het afstudeerprogramma.

Stap 3b: *Vaststellen van de toetsen die de voorgaande niveaus weerspiegelen*

Als het afstudeerprogramma is vastgesteld, kan de rest van het toetsprogramma worden geconstrueerd. De toetsen in de voorafgaande fasen aan het afstudeerprogramma van de opleiding zijn de pijlers (zie 1,2 en 3 van figuur 1) die het dak van dit huis dragen: ze zijn voorbereidend op de toetsen in het afstudeerprogramma en vormen er steeds meer een afspiegeling van.

Vorbereiding op het afstudeerprogramma

Waar de toetsen in het afstudeerprogramma de eindkwalificaties op eindniveau realiseren, beoordelen de toetsen in het voorafgaande toetsprogramma de tussenliggende niveaus.

Hiervoor brengt de opleiding een gradatie in (opleidings)niveaus aan, zoals bijvoorbeeld Associate degree (eind 2^e jaar) of onderscheid naar propedeuse, bachelor en (een) tussenliggend(e) niveau(s). Veel opleidingen gebruiken het zogenaamde ZelCom model die de verschillende niveaus duidt door toenemende mate van zelfstandigheid en complexiteit gedurende de opleiding.

Door per niveau te beschrijven welke prestaties (producten en professioneel gedrag) de student moet kunnen, kan worden bepaald *wat* en vervolgens *hoe* er getoetst moet worden. De toetsen per fase en/of leerjaar worden duidelijk en afgeleid hiervan ook de toetsen per onderwijsperiode (blok of semester).

Integrale beroepsopdrachten

In een toetsprogramma worden zoveel mogelijk integrale (beroeps)opdrachten door de opleiding aan de student gegeven die leiden tot beroepsproducten en professioneel gedrag. Dit met het oog op het aantonen van de beroepsbekwaamheid van de student. Echter is het niet altijd mogelijk of wenselijk bepaalde kenniselementen, vaardigheden of houdingsaspecten onderliggend aan beroepsprestaties integraal te toetsen. Dit omdat ze moeilijk te beoordelen zijn of omdat de kennis of vaardigheden dermate geautomatiseerd en dus reproduceerbaar moeten zijn in de context van het beroep, dat apart toetsen de voorkeur verdient.

3.1.4

Stap 4: *Samenstellen van de matrix van het toetsprogramma*

Alle toetsen die binnen de opleiding worden afgenomen (op de tussenliggende- en op eindniveau) worden zichtbaar gemaakt in een visuele weergave, de matrix van het toetsprogramma (zie bijlage 1 voor een voorbeeld). In een matrix van het toetsprogramma zijn ten minste alle summatieve toetsen die de opleiding inzet, opgenomen, gerelateerd aan de eindkwalificaties van de opleiding en het bijhorende

onderwijsprogramma. Van elke toets in het toetsprogramma is zichtbaar op welk beroepsproduct deze voorbereidt en van elke toets uit het afstudeerprogramma is zichtbaar gemaakt welke eindkwalificaties daarmee worden gerealiseerd. De relatie met het onderwijsprogramma wordt zichtbaar gemaakt in de koppeling met de toetsmatrijs en een studiewijzer of anderszins.

Daarnaast is in de matrix van elke toets zichtbaar wanneer deze wordt afgenomen (periode en onderwijsweek), wat voor type toets het betreft (bijvoorbeeld beroepsproduct, kennistoets), welke toetsvorm gehanteerd wordt (bijvoorbeeld rapport, presentatie, casustoets), hoeveel ECTS de toets kent, wat het toetsmoment is en (indien relevant) de afnametijd en of het een individuele of groepstoets betreft.

Kortom, de matrix laat zien hoe de toetsing in elkaar zit, zodanig dat de beoogde beroepsbekwaamheid en de eindkwalificaties worden gerealiseerd.

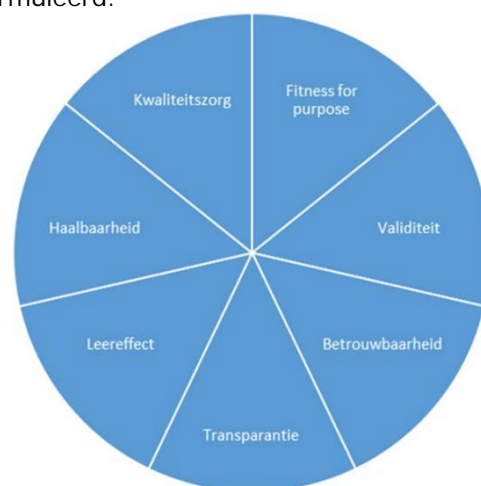
4 Kwaliteit van een toetsprogramma

Een toetsprogramma is meer dan de som der delen; het toetsprogramma is een *programma* van toetsen dat bewust en beargumenteerd is samengesteld per opleiding. Het toetsprogramma is op basis van de beoogde beroepsbekwaamheid tot stand gekomen om een valide uitspraak te kunnen doen over de beroepsbekwaamheid van de student. Maar kwaliteitscriteria als betrouwbaarheid, transparantie, haalbaarheid, leereffect e.d. zijn tevens voorwaarden voor een verantwoord toetsprogramma.

Als uitgangspunt voor het verantwoorden en borgen van een kwalitatief goed toetsprogramma zijn zeven kwaliteitscriteria⁴. geformuleerd.

De zeven kwaliteitscriteria zijn:

1. Fitness for purpose
2. Validiteit
3. Betrouwbaarheid
4. Transparantie
5. Leereffect
6. Haalbaarheid
7. Kwaliteitszorg

Figuur 5. Kwaliteitscriteria van een toetsprogramma

Elk kwaliteitscriterium is uitgewerkt naar kwaliteitsindicatoren die de inhoudelijke kwaliteit van het toetsprogramma weerspiegelen.

Dit hoofdstuk beschrijft wat elk kwaliteitscriterium betekent voor de ontwikkeling van een toetsprogramma. Daarnaast worden de kwaliteitscriteria uitgelegd ten behoeve van de inzet van de 'Kwaliteitscheck toetsprogramma' voor de screening van de kwaliteit van een toetsprogramma.

4.1 Fitness for purpose van het toetsprogramma

Bij fitness for purpose van het toetsprogramma gaat het erom dat **het toetsprogramma aansluit op de visie op toetsing en samenhang kent met de opleiding**. De visie op toetsing heeft de opleiding vertaald in haar (academiebrede) toetsbeleid. De samenhang karakteriseert zich door de vertaling van de beroepsbekwaamheid naar een toetsprogramma en de aansluiting van het onderwijsprogramma op het toetsprogramma.

⁴ Gebaseerd op: Baartman, Prins, & van der Vleuten, (2007b); Baartman, Kloppenburg & Prins, (2013); Dijkstra, van der Vleuten & Schuwirth, (2010); Van der Vleuten, et al. (2012); Sluijsmans, Joosten-ten Brinke, van Schidt-Mol, (2015); Baartman & van der Vleuten (2015).

4.1.1 *Visie op en functie van toetsing*

Op basis van de Avans toetsvisie⁵ streven we binnen Avans naar toetsprogramma's die zowel gericht zijn op het toetsen **van** het leren als het toetsen **om** te leren. Vanuit dit perspectief kent een toetsprogramma een tweetal functies namelijk; toetsen om studenten te certificeren en toetsen om de ontwikkeling van studenten te stimuleren. Toetsen die studenten certificeren voor (een deel van) de opleiding zijn de zogenaamde *summatieve toetsen* waaraan studiepunten zijn verbonden. Toetsen die uitsluitend worden ingezet om het leerproces van studenten te bevorderen en waaraan geen studiepunten zijn verbonden, zijn de zogenaamde *formatieve toetsen*. Het stimuleren van het leerproces van de student kan ook door summatieve toetsen formatief te gebruiken. Toetsen leveren per definitie informatie op, om zicht te krijgen op waar de student staat in relatie tot de ontwikkeling naar beroepsbekwaamheid. Hierdoor kan niet alleen de student zelf regie voeren op zijn leerproces, maar geeft het ook de docent informatie in handen t.a.v. welke begeleiding de student behoeft in zijn leerproces. Het betekent dat een goed toetsprogramma een formatieve functie vervult om de leerwaarde van het toetsprogramma te vergroten.

De visie op toetsing van de academie en/of opleiding wordt op basis van de toetsvisie van Avans verder geconcretiseerd door deze te vertalen naar een binnen de academie breed gedragen visie op toetsing. De belangrijkste aspecten van een visie op toetsing zijn:

- met welk doel wordt getoetst (waarom toets je?);
- waarop getoetst wordt (wat toets je?);
- en hoe getoetst wordt (hoe toets je?).

4.1.2 *Constructive alignment*

Constructive alignment houdt in dat er sprake is van samenhang tussen de beoogde beroepsbekwaamheid (verwoord in eindkwalificaties), het toetsprogramma en het onderwijsprogramma van de opleiding. Om constructive alignment in de opleiding te bereiken zijn twee aspecten van belang; de wijze waarop op basis van de beroepsbekwaamheid het toets- en onderwijsprogramma tot stand komen en de wijze waarop het onderwijsprogramma op de toetsing voorbereidt. Deze twee aspecten worden in onderstaande twee stappen verder uitgelegd.

Stap 1: Van beroepsbekwaamheid naar toetsprogramma

Veelal heeft elke hbo-opleiding landelijk vastgestelde competenties, eindtermen of leeruitkomsten. Deze vormen de basis voor de eindkwalificaties zoals ze door de opleiding zelf worden gehanteerd. De eindkwalificaties van de opleiding geven weer wat de student moet kunnen om beroepsbekwaam te zijn. Het zijn de doelen, of prestaties die een student aan het einde van de opleiding gerealiseerd dient te hebben om gediplomeerd te worden. Vaak worden deze prestaties verder geconcretiseerd naar

⁵ Avans Toetskader, Instaan voor kwaliteit van toetsen, revisie maart 2017

prestaties per fase en/ of opleidingsjaar. Dit verantwoordt een opleiding veelal in een niveau-indeling waarbij elk niveau een beschrijving geeft van wat een student in die fase van de opleiding moet kunnen in relatie tot de beroepsbekwaamheid. Dit kan een ee gradatie in (opleidings)niveaus zijn, zoals bijvoorbeeld Associate degree (eind 2^e jaar) of onderscheid naar propedeuse, bachelor en (een) tussenliggend(e) niveau(s). Veel opleidingen gebruiken het zogenaamde ZelCom model die de verschillende niveaus duidt door toenemende mate van zelfstandigheid en complexiteit gedurende de opleiding.

Stap 2: Van toetsprogramma naar onderwijsprogramma

Het onderwijs dient ontwikkeld of afgestemd te worden op de prestatie die van de student verwacht wordt. Op deze wijze wordt de student door het aangeboden onderwijs ondersteund en begeleid in het ontwikkelen van zijn competenties om de beoogde prestatie neer te kunnen zetten. Hierom volgt het onderwijsprogramma uit het toetsprogramma van de opleiding.

De beoogde beroepsbekwaamheid vormt het vertrekpunt voor de inrichting van het toetsprogramma en het daaruit volgende onderwijsprogramma van de opleiding.

Afstemming tussen het toets- en onderwijsprogramma

Een samenhangend toetsprogramma kent zowel **horizontale als verticale afstemming** van de toetsing (toetsen) en het onderwijs (leerlijnen). Horizontale samenhang betekent dat alle toetsen **binnen een onderwijsperiode, fase of leerjaar** van de opleiding op elkaar zijn afgestemd qua inhoud en niveau. Voorbeelden hiervan zijn alle eerstejaarstoetsen die bepalend zijn voor het bindend studieadvies of alle toetsen die samen het eindniveau weerspiegelen (afstudeerprogramma) om een uitspraak te doen over de beroepsbekwaamheid van de student.

Verticale samenhang van het toetsprogramma houdt in dat **over de opleidingsjaren** van de opleiding heen de toetsing is afgestemd qua inhoud en niveau. Voorbeelden hiervan zijn dat ieder opleidingsjaar de kennisbasis van het beroep toetst of een beroepsprestatie of -product op een steeds hoger/complexer niveau wordt getoetst.

Voor de 'fitness for purpose' van het toetsprogramma, beschouw je in hoeverre het toetsprogramma:

- het toetsen **van** het leren (*certificeren/ summatief*) beoogt;
- het toetsen **om** te leren (*ontwikkelingsgericht/ formatief*) beoogt;
- een goede balans kent tussen de formatieve en summatieve functie van toetsen;
- gebaseerd is op de beroepsbekwaamheid en samenhang kent met het onderwijsprogramma van de opleiding (*constructive alignment*);
- een niveau-indeling kent die tevens het uitgangspunt is voor het onderwijsprogramma;
- toetsen kent die qua vorm, inhoud en niveau zijn afgestemd op de leerdoelen en onderwijsactiviteiten in elke onderwijsperiode, fase en of leerjaar van de opleiding;
- toetsen kent die binnen een onderwijsperiode, fase en/of leerjaar op elkaar zijn afgestemd en elkaar aanvullen om een uitspraak te doen over het beoogde niveau;
- toetsen kent die over de opleidingsjaren heen zijn afgestemd om de beroepsbekwaamheid te realiseren;

- toetsen kent die naarmate de opleiding vordert meer authentiek en beroepsgericht zijn om de beroepsbekwaamheid meetbaar te maken en de eindkwalificaties te realiseren.

4.2 Validiteit van een toetsprogramma

Validiteit geeft aan of je toetst wat je beoogt te toetsen. In de context van een toetsprogramma wil je een uitspraak doen over of de student voldoende bekwaam is om adequaat te handelen in taaksituaties die representatief zijn voor de kerntaken van het beroep waarvoor wordt opgeleid (Andriessen, Sluijsmans, Snel & Jacobs, 2017). Validiteit gaat dus over **een beroepsbekwaam en hbo-waardig toetsprogramma**.

Toetsen van de beroepsbekwaamheid en het hbo-niveau

Studenten krijgen hun diploma uitgereikt als ze het eindniveau van de opleiding hebben behaald en daarmee de eindkwalificaties hebben gerealiseerd. De eindkwalificaties van de opleiding zijn een verwoording van de beroepsbekwaamheid waartoe wordt opgeleid. Ze beschrijven de belangrijkste -producten die een startbekwame beroepsbeoefenaar moet kunnen laten zien. Daarnaast beschrijven de eindkwalificaties ook de persoonlijke ontwikkeling (leervaardigheden), sociaal-communicatieve vaardigheden en het onderzoekend vermogen welke van een hbo-er verwacht worden. Het betekent dat naast het toetsen van de beroepsprestaties ook de onderbouwing van de beroepsprestatie (verantwoording) en de inzichten er tijdens het (leer)proces zijn opgedaan (reflectie) getoetst worden. Alle toetsen samen vormen samen het toetsprogramma, waarvan het afstudeerprogramma toetst of de student het eindniveau van de opleiding heeft behaald.

Diversiteit in beroepsprestaties

Ondanks dat beroepsbekwaamheid bestaat uit een samenhangende set beroepsprestaties c.q. eindkwalificaties per opleiding, is het moeilijk om de realisatie van de beroepsbekwaamheid te bewijzen met één enkele toets. Denk aan het profiel van een retail-ondernemer die zowel verstand moet hebben van organisatie, marketing, HRM- beleid en dit weet te vertalen naar een businessplan, als leiding moet kunnen geven en klantcontacten moet kunnen onderhouden. De beroepsbekwaamheid vraagt om de inzet van meerdere toetsen met passende vormen om valide uitspraken te kunnen doen over de producten en prestaties die een student in de rol van een retail-ondernemer moet kunnen laten zien.

Compensatoir toetsprogramma

Compensatie binnen het toetsprogramma draagt weliswaar positief bij aan het studiesucces (Bakx & van Nuland, 2015), maar is alleen mogelijk wanneer er geen compensatie tussen de belangrijkste beroepsprestaties (c.q. eindkwalificaties) plaatsvindt. Vergelijk het met een piloot die wel kan opstijgen, maar niet kan landen. Compensatie binnen het toetsprogramma kan enkel binnen een (deel van de) beroepsprestatie bestaan, wil de validiteit van het toetsprogramma niet in het geding komen.

Om de validiteit van het hele toetsprogramma te kunnen bepalen geldt de vraag: geven de toetsen samen de juiste en voldoende informatie om een gerechtvaardigd oordeel te kunnen vellen over de beroepsbekwaamheid van de student en worden zodoende alle eindkwalificaties gerealiseerd?

Voor een valide toetsprogramma, beschouw je in hoeverre het toetsprogramma:

- Beroepsprestaties die representatief zijn voor de beroepspraktijk (beroepsbekwaamheid) toetst;
- Alle beroepsprestaties (c.q. eindkwalificaties) van de opleiding toetst;
- Geen compensatie kent tussen beroepsprestaties
- de verantwoording toetst van de totstandkoming van het product en/of de prestatie
- de reflectie toetst op de totstandkoming van het product en/ of de prestatie
- toetsen binnen de propedeuse kent die voldoende zicht geven op de geschiktheid van de student voor de opleiding én het beroep, zodanig dat er een uitspraak kan worden gedaan over de doorstroming naar het vervolg van de opleiding
- Toetsen op eindniveau kent die voldoende zicht geven op de geschiktheid van de student als beginnend beroepsbeoefenaar;
- Toetsen in de vorm van beroepsopdrachten kent die gebaseerd op authentieke opdrachten die door het werkveld zijn afgegeven;
- Tenminste één beroepsprestatie of -product binnen het afstudeerprogramma kent die volgens een passende onderzoekscyclus conform de beroepspraktijk tot stand is gekomen;
- Tenminste binnen het afstudeerprogramma de individuele bekwaamheid van de student op de beroepsprestaties (c.q.eindkwalificaties) toetst om uitspraak te kunnen doen over het gerealiseerd eindniveau door de student.

4.3 Betrouwbaarheid van een toetsprogramma

Betrouwbaarheid van een toetsprogramma gaat over **de mate waarin het toetsprogramma een nauwkeurige, objectieve en reproduceerbare uitspraak doet over de beroepsbekwaamheid van de student**. Of terwijl: dezelfde prestaties van verschillende studenten moet leiden tot een zelfde beoordeling ongeacht beoordelaar.

Uit onderzoek blijkt dat het beoordelen van beroepsbekwaamheid op basis van één beroepsopdracht onbetrouwbaar is (van der Vleuten et al., 2010). Omdat het om een enkel meetmoment gaat, kan de beoordeling door invloed van toevallige factoren beïnvloed zijn. Een betrouwbare beoordeling van de beroepsbekwaamheid vereist dus meerdere toetsen die zorgvuldig gecombineerd zijn en samen een toetsprogramma vormen. Door meerdere 'meetmomenten' kan een meer betrouwbaar oordeel worden geveld over de beroepsbekwaamheid van de student. Er worden toetsen ingezet die op steeds andere aspecten van de beroepsbekwaamheid zijn gericht. Hierdoor worden verschillende toetsvormen in wisselende contexten met verschillende beoordelaars (triangulatie) ingezet. De informatie (vanuit verschillende bronnen) die door de toetsing op deze wijze wordt gegenereerd, draagt bij aan een completer beeld van de student.

Door beoordelingscriteria en normering eenduidig vast te leggen (zoals bijvoorbeeld met het gebruiken van een rubric), beoordelaars te instrueren en te trainen, kalibreersessies te houden e.d. zorg je ervoor dat alle betrokkenen de beoordelingscriteria en de wijze van beoordelen op dezelfde manier interpreteren.

Voor een betrouwbaar toetsprogramma, beschouw je in hoeverre het toetsprogramma:

- een uitspraak over de beroepsbekwaamheid (realisatie van de eindkwalificaties) op basis van meerdere toetsen doet;
- een beroepsprestatie in verschillende contexten toetst;
- door verschillende examinatoren wordt uitgevoerd (triangulatie);
- voor de toetsen met een hoge impact meerdere examinatoren kent die onafhankelijk van elkaar tot een zelfde oordeel komen;
- elke beroepsprestatie op basis van vooraf geformuleerde beoordelingscriteria passend bij het beoogde complexiteitsniveau toetst;
- voor alle studenten vergelijkbaar is.

4.4 **Transparantie van een toetsprogramma**

De mate waarin het toetsprogramma voor alle betrokkenen inzichtelijk maakt *wat én hoe* er binnen de opleiding getoetst wordt om de beroepsbekwaamheid vast te stellen, geeft aan hoe transparant het toetsprogramma is. Naast de studenten is het ook belangrijk dat docenten en het werkveld inzicht hebben in het toetsprogramma. Voor studenten geldt dat voor hen duidelijk moet zijn waarop en op welke wijze zij getoetst worden.

Voor docenten geldt dat zij weten wat er getoetst dient te worden, welke bewijslast hiervoor benodigd is (beoordelingscriteria) en op welke wijze deze verzameld wordt (toetsvorm). Voor het werkveld geldt dat zij, hetgeen wordt verwacht aan producten en prestaties in de beroepspraktijk, terugvinden in het toetsprogramma van de opleiding.

Voor een transparant toetsprogramma verder te optimaliseren beschouw je in hoeverre het toetsprogramma:

- voor aanvang van het studiejaar bekend is en tussentijds niet wordt aangepast;
- met studenten gecommuniceerd is, zodat voor hen inzichtelijk is, waarop en hoe zij getoetst worden binnen de opleiding;
- voor docenten beschikbaar is zodat zij weten hoe en waarop zij toetsen afnemen of moeten ontwikkelen binnen de opleiding;
- met het beroepenveld wordt overlegd zodat het toetsprogramma aansluiting vindt met de eisen die de beroepspraktijk aan beginnende beroepsbeoefenaren stelt.

4.5 **Leereffect van het toetsprogramma**

Een toetsprogramma toetst de ontwikkeling naar beroepsbekwaamheid. Het betekent dat de beroepsprestaties c.q. eindkwalificaties in een opbouw in complexiteit worden getoetst. Hierdoor kent een toetsprogramma inhoudelijke samenhang en draagt een toetsprogramma bij aan de groei naar de beroepsbekwaamheid van studenten. De toetsen uit het toetsprogramma reiken de student telkens stukjes informatie aan die weergeven waar de student staat en waarop deze zich moet en kan verbeteren.

Toetsing wordt beschouwd als het meest krachtige instrument in het sturen van studiegedrag en –prestaties (Gibbs, 2010). Wanneer enkel aan het einde van een

onderwijsperiode wordt getoetst werkt dit uitstelgedrag van studenten in de hand (Bakx & van Nuland, 2015). Door elke drie à vier weken een toets te programmeren binnen een studieonderdeel, besteden studenten meer tijd aan de studie (time-on-task) en neemt de onderwijsparticipatie toe, wat leidt tot meer studiesucces. Door bijvoorbeeld een vak dat tien weken beslaat, op drie tijdstippen cumulatief te toetsen, herhaalt de student de stof waardoor kennis op de langere termijn beter beklijft (Bruijns, 2014; Cohen-Schotanus, 2012).

Uit onderzoek blijkt dat tussentijds formatief toetsen bijdraagt aan het studierendement en, afhankelijk van de gekozen toetsvormen, aan het studiesucces (Bruijns, 2014). Regelmatige feedback leidt daarnaast tot regelmatig studeren. Hoe verder weg de toetsdatum ligt, des te langer wachten studenten met actief leren. Een goed toetsprogramma kent daarom veel feedbackmomenten (Cohen-Schotanus, 2012).

Toetsen die sterk lijken op wat van een professional in de beroepspraktijk wordt verwacht, zijn in de opleiding voor studenten betekenisvol en uitdagend. Het gebruiken van 'echte' beroepsopdrachten uit de praktijk sluit niet alleen aan bij het beroepsbekwaam worden, maar verhoogt tevens de motivatie van studenten (Expertgroep Brein & Leren, 2016). De beroepsopdrachten die ontleend zijn aan de beroepspraktijk resulteren in beroepsproducten en prestaties die de professionele taakuitvoering beoordelen. De resultaten van dergelijke toetsen bieden daadwerkelijk aanknopingspunten voor de student om beroepsgericht te leren en zich te verbeteren.

Voor een leereffect van het toetsprogramma, beschouw je in hoeverre het toetsprogramma:

- Een gelijkmatige spreiding van toetsen over de onderwijsweken heen kent en niet uitsluitend na een onderwijsperiode, zodat het gewenste studiegedrag wordt gestimuleerd;
- Studenten in iedere fase/ leerjaar van de opleiding informatie geeft over hun groei naar beroepsbekwaamheid;
- Voorziet in feedbackmomenten;
- Toetsen kent die inhoudelijk betekenisvol en uitdagend zijn.

4.6 Haalbaarheid van een toetsprogramma

Naast kwaliteitscriteria als validiteit, betrouwbaarheid en transparantie is het ook van belang dat het toetsprogramma haalbaar is voor alle betrokkenen. Zowel voor student, docenten als het management van de opleiding moet het toetsprogramma uit te voeren zijn. Onder haalbaarheid wordt verstaan hoe **studeerbaar, organiseerbaar en betaalbaar** het toetsprogramma is en welke **toetsbekwaamheid** vereist is om het toetsprogramma uit te voeren.

4.6.1 Studeerbaarheid

Een goed uitgedacht toetsprogramma zorgt ervoor dat de student regelmatig studeert en zich voor iedere toets optimaal kan voorbereiden. Dit betekent dat de spreiding van de toetsen tijdens een onderwijsperiode en niet alleen aan het einde van de onderwijsperiode de voorkeur heeft.

Een goed studeerbaar programma heeft een mix van toetsvormen; zowel qua functie van de toets, summatief of formatief, als in de afwisseling van toetsvormen (Bruijns, Kayzel, Morsch en Ruis, 2014). De afwisseling in toetsvormen zorgt ervoor dat de student op verschillende wijze kan aantonen dat hij de (verschillende) leerdoelen beheerst.

Voor de studeerbaarheid van een programma is het noodzakelijk dat de toetsing consistent is met het onderwijs dat eraan vooraf is gegaan (constructive alignment). Studenten mogen bij de toetsing niet voor verrassingen komen te staan. De toets moet een valide en betrouwbare afspiegeling zijn van de onderwijseenheid en van de leerdoelen afgeleid van de beoogde beroepsbekwaamheid.

Voor een studeerbaar toetsprogramma, beschouw je in hoeverre het toetsprogramma:

- een gelijkmatige spreiding van toetsen over de onderwijsweken heen kent en niet uitsluitend na een onderwijsperiode, zodat het gewenste studiedrag wordt gestimuleerd;
- een mix van toetsvormen kent;
- toetsen kent die qua vorm, inhoud en niveau zijn afgestemd op de leerdoelen en onderwijsactiviteiten in elke onderwijsperiode, fase en of leerjaar van de opleiding;
- studenten voldoende voorbereid voor het uitvoeren van de toetsen door de aansluiting van het onderwijs, inzet van formatieve toetsing en feedback.

4.6.2 *Organiseerbaarheid & betaalbaarheid*

Een toetsprogramma kan inhoudelijk heel goed in elkaar zitten, maar als dit vervolgens niet te verwezenlijken is in de praktijk, kan het toetsprogramma niet worden uitgevoerd.

Denk bijvoorbeeld aan de keuze die je maakt vanuit betrouwbaarheid om iedere toets door twee beoordelaars te laten beoordelen. Heb je wel voldoende beoordelaars tot je beschikking om dit waar te maken? Maar is het ook te betalen? Een afweging is om niet perse bij alle toetsen twee examinatoren te betrekken, maar alleen bij competentietoetsen of toetsen die zwaar meewegen in het toetsprogramma en een grote impact kennen voor de student (zoals een toets met groot aantal studiepunten) Of wanneer je alleen maar tot toetsen komt waarbij de prestatie het beste beoordeeld kan worden door een observatie als toetsvorm. Een dergelijke toetsvorm is tijdsintensief en vraagt vaak meerdere examinatoren wat het een dure toetsvorm maakt. Een afweging is om dan misschien niet alles met een observatie te beoordelen, maar en/of een externe adviseur (zoals stagebegeleider) om input te vragen over prestatie van de student.

Vanuit het licht van betrouwbaarheid meet je bij voorkeur vaker een beroepsprestatie, maar vanuit het licht van uitvoerbaarheid en betaalbaarheid moet je wellicht hierin concessies doen.

Het toetsprogramma van de opleiding zal een variëteit aan toetsvormen kennen. Echter vraagt elke toetsvorm een andere tijdsinvestering voor de ontwikkeling, afname of beoordeling van de toets. Door oog te hebben voor een evenwichtige verdeling van docentbelastinguren (DBU) naar toetsvorm, worden examinatoren beter in staat

gesteld op een goede wijze de toetscyclus te doorlopen om kwalitatief goede toetsing tot stand te brengen.

Organiseerbaarheid heeft ook betrekking op of alle actoren in het uitvoeringsproces voldoende zijn gefaciliteerd: weten zij wat hun taak is, hebben zij voldoende tijd ter beschikking om die taak uit te voeren, zijn er goede afspraken over wie welke taak wanneer oppakt? Lukt het alle actoren om de planning van de toetsen uit te voeren, zodanig dat er kwalitatief goede toetsen worden afgenomen?

Voor een organiseer en betaalbaar toetsprogramma, beschouw je in hoeverre het toetsprogramma:

- uit te voeren is binnen het beschikbare budget: knelpunten op dit aspect zetten aan tot het verder onderzoeken of bespreken;
- goede verdeling kent in docentbelastingsuren (DBU), die recht doet aan de verschillende toetsvormen zodanig dat iedere examinator voldoende tijd heeft om de toetscyclus te doorlopen.
- dusdanig is geprogrammeerd dat deze uitvoerbaar is voor gehele toetsorganisatie

4.6.3 *Toetsbekwaamheid*

Toetsbekwaamheid is de **deskundigheid** die nodig is om het toetsprogramma uit te voeren. Docenten hebben, in hun rol als examinator, een grote verantwoordelijkheid voor het leerproces en de studievoortgang van studenten en dat impliceert dat zij het toetsen en beoordelen bekwaam en zorgvuldig moeten uitvoeren (volgens de toetscyclus). Op het niveau van het toetsprogramma geldt voor iedere examinator dat hij kennis dient te hebben van de samenhang van toetsen in een toetsprogramma in relatie tot de leerdoelen en zodoende een bijdrage levert aan het constructieve alignment van de opleiding en haar toetsprogramma. Landelijk is vastgesteld dat examinatoren op niveau van de BKE moeten functioneren. BKE staat voor Basis Kwalificatie Examinatoren.

Voor een lid van een onderwijs of toetscommissie geldt dat hij in staat is een toetsprogramma op te stellen, te evalueren op basis van kwaliteitscriteria en te verbeteren. Zij dragen de verantwoording voor hoe de resultaten op de afzonderlijke toetsen bijdragen aan de beoogde beroepsbekwaamheid van de opleiding. Zij behoren daarmee SKE-geschoold te zijn.

Voor een lid van de examencommissie geldt dat hij in staat is op basis van resultaten van verschillende toetsen de informatie te aggregeren om tot een betekenisvolle beslissing te komen over de beroepsbekwaamheid van de student, zodat tot diplomering kan worden overgegaan. Daarnaast dient zij het toetsprogramma te kunnen evalueren en het opleidingsmanagement te adviseren vanuit het perspectief van het borgen van de toetskwaliteit. Zij behoren daarmee SKE-geschoold te zijn.

Om de toetsbekwaamheid ten behoeve van de uitvoering van het toetsprogramma te borgen, beschouw je in hoeverre:

- examinatoren op BKE niveau functioneren;
- onderwijs-, toets-, en examencommissie op SKE niveau functioneren.

4.7 Kwaliteitszorg van een toetsprogramma

Van een toetsprogramma is pas sprake als de combinatie van toetsen bewust is samengesteld, passend bij de beoogde beroepsbekwaamheid. Hiervoor is het nodig dat er een gedeelde visie over het doel van de opleiding, de beroepsbekwaamheid, onder relevante actoren bestaat. Relevante actoren zijn diegenen die het toetsprogramma ontwikkelen (zoals een onderwijs- of toetscommissie), uitvoeren (docenten en andere actoren in de toetsorganisatie), maar ook degenen die belang hebben bij beroepsbekwame studenten, namelijk het afnemende (regionale) werkveld. Op basis van de visie wordt het toetsprogramma ontworpen, vastgesteld en het geëvalueerd.

Kwaliteitszorg van een toetsprogramma is noodzakelijk om het toetsprogramma up to date en van goede kwaliteit te houden. Analyses van toetsresultaten van de toetsen uit het toetsprogramma geven belangrijke informatie over de kwaliteit van het gegeven onderwijs, de kwaliteit van de toetsen en het toetsprogramma als geheel. Ook door regelmatig het totale toetsprogramma tegen het licht te laten houden door relevante actoren (m.b.v. van de kwaliteitscheck toetsprogramma), werk je systematisch aan de kwaliteit van het toetsprogramma.

Review van het toetsprogramma door 'vreemde ogen'

Andere mensen laten meekijken bij het opzetten en uitvoeren van het toetsprogramma kan de kwaliteit ervan bevorderen. 'Vreemde ogen' geven vaak een positieve impuls aan kwaliteitsontwikkeling. In de kwaliteitscyclus leg je het toetsprogramma voor aan externen zoals een collega-opleiding, het LOO⁶, extern deskundige(n) en het werkveld, om hen het toetsprogramma te laten reviewen a.d.h.v. kwaliteitscriteria (zoals de kwaliteitscheck toetsprogramma).

Daarnaast kennen we binnen Avans de audit op accreditatiewaardigheid die tevens helpt de kwaliteit van toetsing binnen de opleiding inzichtelijk te maken en verbeteracties te initiëren.

Om de kwaliteit van het toetsprogramma te borgen, beschouw je in hoeverre het toetsprogramma:

- uit een matrix en een verantwoording van de samenhang van het geheel aan toetsen bestaat;
- op systematische wijze tot stand komt en in gezamenlijkheid door relevante actoren wordt ontworpen;
- rijke informatie geeft over het ermee samenhangende onderwijs, zodat docenten het gegeven onderwijs en de toetsing kunnen evalueren en verbeteren;

⁶ LOO: Landelijk opleidingsoverleg

- door de opleiding zelf systematisch wordt onderworpen aan een kwaliteitscheck;
- periodiek gereviewd wordt door 'vreemde ogen' zoals (con)collega opleidingen;
- periodiek gereviewd wordt door het werkveld zodanig dat het beoogde eindniveau aansluit bij de eisen van de beroepspraktijk;
- aangepast wordt als de analyse van het toetsprogramma hiertoe aanleiding geeft.

Bijlage 1: Matrix van het toetsprogramma

Toetsprogramma															
Beroepsprestaties en - producten															
JAAR	PERIODE	TOETSEN	Niveau	Fiscaal advies	BE adviesplan	Bedrijfspresentatie	Ondernemingsplan	Financieringsstructuur	Jaarrekening	TYPE TOETS	TOETSVORM	ECTS	TOETSMOMENT	AFNAMETIJD	IND/GRP
4	2	Fiscaal advies	3	EK 2 EK 3						Beroepsproduct	Rapport	13	owk 9	8 weken	IND
4	2	Bedrijfseconomisch adviesplan	3		EK 2					Beroepsproduct	Rapport	8	owk 9	8 weken	IND
4	2	Bedrijfspresentatie				EK 5				Beroepsproduct	Presentatie	5	owk 10	25 min	IND
4	2	Ondernemingsplan	3				EK 1			Beroepsproduct	Rapport	4	owk 8	7 weken	IND
4	1	Minor										30			
3	4	Financiële structuur	3					EK 4		Beroepsproduct	Excelrapport	4	owk 6	5 weken	IND
3	4	Jaarrekening							EK 3	Beroepsproduct	Excelrapport	4	owk 6	5 weken	IND
3	4	Fiscaal advies	2	x						Beroepsproduct	Rapport	6	owk 10	9 weken	IND
3	4	Bedrijfspresentatie	2							Beroepsproduct	Presentatie	2	owk 10	25 min	IND
3	3	Fiscaal advies	2	x						Beroepsproduct	Rapport	4	owk 9	8 weken	IND
3	3	Ondernemingsplan	2				x			Beroepsproduct	Rapport	4	owk 8	7 weken	DUO
3	3	Adviesgesprek	2			x				Beroepsproduct	Mondelinge casustoets	2	owk 9	30 min	IND
3	3	Businesscase						x		Beroepsproduct	Schriftelijke casustoets	4	owk 8	120 min	IND
3	2	Fiscale analyse	2	x						Beroepsproduct	Rapport	8	owk 9	8 weken	GRP
3	2	Bedrijfseconomisch adviesplan	2							Beroepsproduct	Rapport	4	owk 8	7 weken	GRP
3	2	Bedrijfspresentatie	2			x				Beroepsproduct	Presentatie	2	owk 9	15 min	IND
3	2	Begroting	2					x		Beroepsproduct	Excelrapport	3	owk 8	7 weken	IND
3	2	Jaarrekening	2						x	Beroepsproduct	Excelrapport	3	owk 8	7 weken	DUO
3	1	Winstberekening	2	x					x	Beroepsproduct	Excelrapport	3	owk 8		GRP
3	1	Ondernemingsrecht	2				x			Kennistoets	Schriftelijke casustoets	2	owk 8		IND
3	1	Adviesgesprek	2			x				Beroepsproduct	Mondelinge casustoets	2	owk 6		DUO
3	1	Businesscase	2					x		Kennistoets	Schriftelijke casustoets	3	owk 8		IND
3	1	Aangifte		x											
2	4	Belastingrecht	2	x			x			Kennistoets	Schriftelijke open vragentoets	2	owk 7		IND
2	4	Organisatie-analyse	2				x			Beroepsproduct	Rapport	4	owk 7		DUO
2	4	Bedrijfspsychologie	2				x			Kennistoets	Mondelinge casustoets	2	owk 7		IND

Bijlage 2: Begrippenlijst

Afstudeerprogramma	Een (beroepswaardig) afstudeerprogramma is een essentieel onderdeel van een toetsprogramma: het bevat die toetsen die samen het eindniveau van de opleiding (beroepsbekwaamheid) weerspiegelen
Beroepsbekwaamheid	De bekwaamheid om adequaat te handelen in taaksituaties die representatief zijn voor de kerntaken van de beroepspraktijk waartoe wordt opgeleid. De beroepsbekwaamheid bestaat uit de belangrijkste beroepsprestaties- en handelingen die een beginnend beroepsbeoefenaar verricht. De beroepsbekwaamheid moet aansluiten bij de eisen aan HBO-niveau zoals de Dublin Descriptoren en de hbo-standaard (HBO-raad, 2009) beschrijven.
Beroepsopdracht	Een opdracht die de student ertoe aanzet om zijn bekwaamheid met betrekking tot een kerntaak van het beroep te demonstreren door het uitvoeren taken onder meer of minder authentieke omstandigheden, leidend tot een product en soms ook een verantwoordingsverslag.
Beroepsproduct	Het resultaat van een door de student uitgevoerde beroepsopdracht, bedoeld om zijn/haar bekwaamheid met betrekking tot een kerntaak van het beroep te demonstreren. Een beroepsproduct kent verschillende verschijningsvormen, zoals een advies, ontwerp, eindproduct, handeling of onderzoek.
Borgen	Systematische activiteiten uitvoeren om in voldoende mate vertrouwen te kunnen geven dat aan kwaliteitseisen wordt voldaan.
Competentie	Geïntegreerd geheel van kennis, vaardigheden en attitude die ontleend is aan de beroepspraktijk.
Competentie gericht (-onderwijs/-toetsen)	Het onderwijs en het toetsprogramma gaan uit van het aanleren en toetsen van geïntegreerde kennis, vaardigheden en attitude in een bepaalde beroepscontext.
Eindkwalificaties	Elke bacheloropleiding hanteert een set van eindkwalificaties. Deze verwoorden de beroepsbekwaamheid waartoe de opleiding opleidt. De eindkwalificaties geven het eindniveau weer waar een beginnend beroepsbeoefenaar aan moet voldoen en vormen voor de opleiding de einddoelen. Ze beschrijven de belangrijkste beroepsprestaties en – producten die een beginnend beroepsbeoefenaar neerzet. Eindkwalificaties zijn ontleend het landelijke beroeps- of opleidingsprofielen. De eindkwalificaties van de opleiding sluiten aan bij de algemene, internationaal geaccepteerde beschrijvingen van de kwalificaties van een bachelor. Andere begrippen voor eindkwalificaties zijn: opleidingskwalificaties, eindtermen, (opleidings)competenties of beroepscompetenties (bron: score.hva.nl).
Eindwerkstukken/ Eindwerken	Toetsen in het afstudeerprogramma waarmee de beroepsbekwaamheid (eindniveau van de opleiding) wordt getoetst.
Examen	Het geheel van tentamens van de propedeutische fase of van de postpropedeutische fase of van de masterfase.

Feedback	Feedback is de informatie die een student krijgt over waar hij staat in zijn leerproces en hoe hij zich verder kan ontwikkelen.
Formatieve toetsing	Toetsing die gedurende het leerproces van de student plaatsvindt. Het doel is om de ontwikkeling van de student te volgen en zo nodig bij te sturen (informerend). Formatieve toetsen kennen vele verschijningsvormen maar vinden vooral informeel (geïntegreerd in de didactiek) plaats.
Leerdoel	Leerdoelen maken expliciet wat wordt nagestreefd in het onderwijs en waaraan het resultaat wordt afgemeten. Ze zijn afgeleid van de beoogde beroepsbekwaamheid van de opleiding. Correct geformuleerde leerdoelen bestaan uit een actief werkwoord (toetsbaar gedrag), een leerinhoud en context.
Matrix van het toetsprogramma	Overzicht van de toetsen in de verschillende jaren van de opleiding afgezet tegen (niveaus van) de beroepsbekwaamheid en de eindkwalificaties uitgesplitst naar toetstype, toetsvorm en andere administratieve gegevens van de toets (aantal studiepunten, afnametijd, individuele of groepsopdracht e.d).
(Beroeps)Prestatie	Het resultaat van een door de student uitgevoerde (beroeps)opdracht bedoeld om zijn/haar bekwaamheid met betrekking tot een kerntaak van het beroep te demonstreren
Reflectie	Het (al dan niet begeleid) terugkijken op eigen leerprocessen en de totstandkoming van prestaties en producten om daarvan te kunnen leren.
Summatieve toetsing	Toetsing met als doel informatie te verschaffen op grond waarvan 'go- no go' beslissingen kunnen worden genomen (kwalificerend).
Toets	Een toets is een meetinstrument om de ontwikkeling naar de beoogde beroepsbekwaamheid in kaart te brengen.
Toetsprogramma	Een toetsprogramma is een combinatie van toetsen die bewust en beargumenteerd is samengesteld om (de ontwikkeling naar) de beoogde beroepsbekwaamheid te beoordelen.
Toetsvorm	De manier waarop de ontwikkeling naar de beoogde beroepsbekwaamheid in kaart wordt gebracht. Zie de toolkit toetsen voor een overzicht en uitleg van verschillende toetsvormen.
Verantwoording	De onderbouwing van de beroepsprestatie of beroepsproduct al dan niet op basis van een passende onderzoekscyclus conform de beroepspraktijk

Bijlage 3: Literatuur

Andriessen, D., Sluijsmans, D., Snel, M. & Jacobs, A. (2017). Verbeteren en verantwoordend van afstuderen in het HBO 2.0. Retrieved from www.vereniginghogescholen.nl

Baartman, L. K. J., Prins, F.J. & van der Vleuten, C.P.M. (2007b). Kwaliteitsmeting van Competentie Assessment Programma's via zelfevaluatie. Tijdschrift Onderwijsinnovatie, 1, 17-26.

Baartman, L. K. J., Kloppenburg, R. & Prins, F.J. (2013). Kwaliteit van toetsprogramma's in H. van Berkel, A. Bax & D. Joosten ten Brinke (red). Toetsen in het hoger onderwijs (pp 51-63) Houten: Bohn Stafleu van Loghum

Baartman, L.K.J. & Van der Vleuten, C.P.M. (2015). Kwaliteit van een toetsprogramma in Sluijsmans, D., Joosten-ten Brinke, D, van Schidt-Mol, T. (2015). Kwaliteit van toetsing onder de loep. Handvatten om de kwaliteit van toetsing in het Hoger onderwijs te analyseren, verbeteren en borgen (pp 79-92). Antwerpen- Apeldoorn: Garant

Bakx, D. & van Nuland, E. (2015). Studiesucces verhogen, Effecten en maatregelen uit de literatuur.

Berkel, van H. Bax, A. & Joosten-ten Brinke, D. (2014). Toetsen in het hoger onderwijs. Houten: Bohn Stafleu van Loghum

Bruijns, V. (2014). Het effect van tussentijds toetsen op studierendement: een literatuurstudie. *Onderzoek van Onderwijs*, 15-20.

Bruijns, V., Kayzel, R., Morsch, I., & Ruis, P. (2014). *Leidraad studeerbaar en robuust onderwijs*. Hogeschool van Amsterdam.

Bruinsma, M. (2003). *Effectiveness of higher education. Factors that determine outcomes of university education*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Cohen-Schotanus, J. (2012). De invloed van het toetsprogramma op studiedoorstroom en studierendement. In H. van Berkel, E. Jansen, & A. Bax, *Studiesucces bevorderen: het kan en is niet moeilijk* (pp. 65-78). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Dijkstra J, Van der Vleuten C.P., Schuwirth L.W. (2010). A new framework for designing programmes of assessment. *Adv Health Sci Educ Theory Pract* 15: 379–393.

Expertgroep Brein & Leren (2016). Bouwstenen voor leren.

Expertgroep toetsing (2016). Avans Toetskader, Instaan voor kwaliteit van toetsen, revisie mei 2016.

Gibbs, G. (2010). *Using assessment to support student learning*. Leeds: Met Press. Opgehaald van <http://www.uea.ac.uk/learningandteaching/documents/newacademicmodel/UsingAssessmenttoSupportStudentLearningbyProfessorGrahamGibbs>

HBO- raad. (2009). Kwaliteit als opdracht. Den Haag. Retrieved from www.vereniginghogescholen.nl

Joosten-ten Brinke, D. (2011). Eigentijds toetsen en beoordelen. Lectorale rede. Tilburg: Fontys Lerarenopleiding Tilburg.

Losse, M. (2012). Verbinding tussen onderzoek en onderwijs. Amersfoort: Presentatie Facta conferentie 11 december 2012.

Miller, G. (1990). The assessment of clinical skills, competence and performance. *Academic medicine*, 65, 63-67.

Sluijsmans, D.M.A., Andriessen, D., Sporken, S., Dijkstra, A. & Vonk, F. (2014). Goed beslissen over beroepsbekwaamheid in het HBO. *Onderwijsinnovatie*, 17-26.

Sluijsmans, D., Joosten-ten Brinke, D, van Schilt-Mol, T. (2015). Kwaliteit van toetsing onder de loep. Handvatten om de kwaliteit van toetsing in het Hoger onderwijs te analyseren, verbeteren en borgen. Uitgever: Garant

Sluijsmans, D.M.A., Peeters, A., Jakobs, L. & Weijzen, S. (2012). De kwaliteit van toetsing onder de loep. *Tijdschrift OnderwijsInnovatie*, 4, 17-25.

Vleuten, van der, C.P.M., Schuwirth, L.W.T., Scheele, F., Driessen, E.W., & Hodges, B. (2010). The assessment of professional competence: Building blocks for theory development. *Best Practice & Research Clinical Obstetrics and Gynaecology*, 24, 703-719.

Vleuten, van der, C.P.M., Schuwirth, L.W.T., Driessen, E.W., Dijkstra, J., Tigelaar, D., Baartman, L.K.J, et al. (2012). A model for programmatic assessment fit for purpose. *Medical teacher*, 34, 205-214.